

The development of Response Strategies Scale (RSS): Validity and reliability study¹

Tepki Stratejileri Ölçeği'nin (TSÖ) geliştirilmesi: Geçerlik ve güvenirlik çalışması

Esra Asıcı²
Rengin Karaca³

Abstract

In this study it was aimed to develop a scale for determining response strategies to damaging acts of adolescents in interpersonal relations. In line with this aim, a 70-item trial form was constituted based on The Integrated Forgiveness Model suggested by Scobie and Scobie (1998). The study was conducted with 1255 high school students. The explanatory factor analysis revealed a construct with five factors which explains 51.29% variance of total score. These factors were named as “reinterpret self-concept”, “seek retribution” “seek revenge”, “pseudoforgiveness”, “forgiveness”. Item loads ranged from .47 to .82. The results of confirmatory factor analysis confirmed the construct with 28 items and 5 factors ($S-BX^2=1.66$, $RMSEA=.05$, $SRMR=.06$, $GFI=.90$, $AGFI=.87$, $NFI=.94$, $NNFI=.97$, $CFI=.98$). Cronbach alpha coefficients varied between .65 and .90. In the study of criterion-related validity, it was determined that Response Strategies Scale was positively and significantly related with aggressive behaviors and problem solving subscales of conflict resolution behavior scale.

Keywords: Response strategies; adolescents; scale development; forgiveness; revenge.

Özet

Bu çalışmada ergenlerin kişilerarası ilişkilerde yaşanan zarar verici eylemlerle başa çıkmada kullandıkları tepki stratejilerini belirlemek için bir ölçme aracının geliştirilmesi amaçlanmıştır. Bu amaçla, Scobie ve Scobie'nin (1998) Bütünleştirilmiş Affetme Modeline dayalı olarak 70 maddelik bir deneme form oluşturulmuştur. Çalışma 1255 lise öğrencisiyle yürütülmüştür. Analizlerde açıklayıcı ve doğrulayıcı faktör analizi, Pearson momentler çarpımı korelasyonu, ve Cronbach alfa güvenirlik katsayısını teknikleri kullanılmıştır. Açıklayıcı faktör analizi sonuçları toplam varyansın %51.29'unu açıklayan beş faktörlü bir yapı ortaya çıkarmıştır. Bu faktörler “benlik kavramını yeniden yorumlama”, “cezalandırma arayışı”, “intikam arayışı”, “sahte affetme” ve “affetme” olarak adlandırılmıştır. Madde faktör yüklerinin .47 ile .82 arasında değiştiği belirlenmiştir. Doğrulayıcı faktör analizi sonuçları 28 madde ve beş faktörden oluşan yapıyı doğrulamıştır ($S-BX^2=1.66$, $RMSEA=.05$, $SRMR=.06$, $GFI=.90$, $AGFI=.87$, $NFI=.94$, $NNFI=.97$, $CFI=.98$). Ölçeğin Cronbach alfa iç tutarlık katsayılarının .65 ile .90 arasında değiştiği saptanmıştır. Ölçüt bağıntılı geçerlik çalışmasında, Tepki Stratejileri Ölçeği ile çatışma çözme davranışlarını belirleme ölçeğinin

¹ Bu çalışma birinci yazarın ikinci yazar danışmanlığında yürütmekte olduğu “Affetme Odaklı Grup Rehberliğinin Ergenlerin Saldırganlık ve Öznel İyi Oluşları Üzerindeki Etkisi” başlıklı doktora tezinin bir bölümünü oluşturmaktadır.

² Arş. Gör., Dokuz Eylül Üniversitesi, Buca Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, esra.asici@deu.edu.tr

³ Prof. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi, Buca Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, rengin.akboy@deu.edu.tr

[\(Extended English summary is at the end of this document\)](#)

saldırgan davranışlar ve problem çözme davranışları alt boyutları arasında ilişki olduğu belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Tepki stratejileri; ergenler; ölçek geliştirme; affetme, intikam.

1. Giriş

Sosyal yaşamın ve gelişimin doğası gereği (Tümekaya, Çelik & Aybek, 2010), insanın en temel ihtiyaçlarından birisi başkalarıyla ilişki kurmak ve etkileşim halinde olmaktır (Hamamcı, 2002). Kişilerarası ilişkiler yaşamın her döneminde önemli olmakla birlikte; çok yönlü bir gelişme ve olgunlaşmanın meydana geldiği (Yavuzer, 2007) ergenlik dönemi açısından, çok daha fazla önem arz etmektedir. Bu dönemde kişilerarası ilişkilerde önemli değişiklikler görülmekte (Hamamcı, 2002) ve ergenlik döneminin zorlukları değişen kişilerarası gereksinimlerin tatmin edilmesi etrafında yoğunlaşmaktadır (Steinberg, 2012).

Olumlu kişilerarası ilişkiler gençlerin daha başarılı ve sağlıklı bir kimlik geliştirmesine ve topluma uyum sağlamasına zemin hazırlayarak (Çivan, 2013) onların psikolojik iyi oluşuna katkı sağlarken (Corsana, Majorano & Champretavy, 2006); olumsuz kişilerarası yaşantılar gençlerin ruh sağlığını bozarak (Çivan, 2013) duygusal, psikolojik ya da davranışsal çeşitli problemlere yol açmaktadır. Ergenlik döneminde duyguların yoğunluk kazanması nedeniyle kişilerarası ilişkilerde meydana gelen küçük bir incinme yaşantısı, ergenin yakın çevresiyle ilişkilerini doğrudan etkilemekte ve duyguların yoğunluk kazanması sonucunda oluşan gerginlik durumu ergenlerde sorunlu davranışlar ortaya çıkarabilmektedir (Yavuzer, 2007). Bu nedenle ergenlerin incinmelerine neden olan çatışma ve anlaşmazlıklarla ilgili araştırmalar yapmak önemlidir.

Sosyalleşme sürecinin gerekliliklerinden biri olan çatışma ve anlaşmazlıklar, kişilerarası ilişkilerin tanımlandığı her ortamda kaçınılmazdır (Öner-Koruklu, 2011). Ergenler arasında daha yoğun olarak görülebilen kişilerarası çatışmalar; anlaşılma, fikirlere saygısızlık, çıkarıcı davranışlar, karşı cinsle ilişkiler (Yavuzer, Karataş & Gündoğdu, 2013), küfretme, lakap takma, hakaret etme, alay etme, aşağılayıcı konuşma, kıskançlık, dedikodu, saygısızlık, yalan söyleme ve hırsızlık (Türnüklü, 2007) gibi nedenlere dayalı olarak ortaya çıkabilmektedir.

Kişilerarası ilişkilerdeki anlaşmazlık ve çatışma yaşantılarının kendisinin olumlu ya da olumsuz olmadığı; bunlara gösterilen tepkilerin yıkıcı ya da yapıcı sonuçlar ortaya çıkardığı vurgulanmaktadır (Bilgin, 2000). Bir anlaşmazlık ya da çatışma durumu ortaya çıktığında, birey öncelikle bu duruma nasıl yaklaşacağına karar vermektedir. Meydana gelen duruma olumsuz bir bakış açısıyla yaklaşmak; öfke, kırgınlık, kaygı, şaşkınlık, stres, verimlilikte azalma ve küskünlük üretirken; duruma olumlu bir bakış açısıyla yaklaşmak; mutluluk, rahatlama, başarı, gevşeme ve daha iyi sağlık gibi sonuçlar üretmektedir (Cornelius ve Faire, 1993). Kişilerarası ilişkilerdeki anlaşmazlık ve çatışmalardan kaynaklı incinme durumlarının nasıl sonuçlanacağına incinen bireyin gösterdiği tepki stratejilerine bağlı olduğu dikkate alındığında; ergenlerin bu tür yaşantılarla başa çıkmada kullandıkları tepki stratejilerini belirlemeye yönelik çalışmalar yapmanın, onların daha yapıcı ve sağlıklı stratejiler kullanmaya yönlendirilebilmesi açısından önemli olduğuna inanılmaktadır. Bu noktada da ergenlerin kişilerarası anlaşmazlık ve çatışma yaşantılarıyla başa çıkmada kullandıkları tepki stratejilerini belirlemeye yönelik ölçme araçlarına ihtiyaç duyulmaktadır.

Ulusal literatür incelendiğinde; kişilerarası ilişkilerdeki anlaşmazlık ve çatışma yaşantılarıyla başa çıkmada kullanılan tepki stratejilerini belirlemeye yönelik olarak geliştirilmiş çeşitli ölçme araçlarının var olduğu görülmektedir. Bu ölçme araçları “saldırganlık” ve “problem çözme” (Koruklu, 1998); “yüzleşme”, “genel/özel davranış”, “duygusal ifade”, “yaklaşma/kaçınma” ve “kendini açma” (Arslan, 2005); “probleme olumsuz yaklaşma”, “yapıcı problem çözme”, “kendine güvensizlik”, “sorumluluk almama” ve “ısrarcı-sebatkar yaklaşım” (Çam & Tümekaya,

2008); “zorlama”, “geri çekilme”, “yatıştırma”, “uzlaşma” ve “müzakere” (Bilgin, 2000) tepki stratejilerini değerlendirmektedir. Bu çalışmada ise kişilerarası ilişkilerdeki anlaşmazlık ve çatışma yaşantılarıyla başa çıkmaya yönelik stratejiler, ulusal literatürde üstünde durulan sınıflandırmalardan farklı olarak, Scobie ve Scobie (1998) tarafından önerilen “Bütünleştirilmiş Affetme Modeli” çerçevesinde ele alınmaktadır.

Scobie ve Scobie (1998) Bütünleştirilmiş Affetme Modeli'nde kişilerarası ilişkilerde bireylerin anlaşmazlık ve çatışmaya düşerek incinmesine neden olan zarar verici bir eylem meydana geldiğinde, insanların bu eyleme tepki vermek için öncelikle eylemin doğasını olumlu, olumsuz ya da nötr olarak değerlendirdiklerini ve bu eylemle başa çıkmak için hangi tepki stratejisini kullanacaklarına bu değerlendirmeye dayalı olarak karar verdiklerini belirtmektedir. Tablo 1'de görüldüğü gibi, kişilerarası ilişkilerde karşılaşılan zarar verici eylemleri (1) önemsiz kazalar, (2) suçlunun üzgün olduğu olaylar, (3) anlaşmazlıklar ve (4) travmatik yaşam olayları olmak üzere dört düzeyde ele almak mümkündür.

Tablo 1. Zarar Verici Eylemler*

Düzeyleler	Eylemin Özellikleri	Eylemin Sonuçları
Düzyey 1: Özyür-otomatik Önemsiz kazalar	Az zarar verir. Kasıtsızdır. Etkisi çabuk geçer.	Önemsiz
Düzyey 2: Özyür-bağımlı Suçlunun üzgün olduğu olaylar	Biraz zarar verir. Kasıtsızdır. Kısa süreli etkileri vardır.	Önemsiz
Düzyey 3: Affetme 1 Anlaşmazlıklar	Ciddi zararlar verir. Kasıtlıdır. Etkisi değışen zaman aralığında devam eder.	İlişkisel
Düzyey 4: Affetme 2 Travmatik yaşam olayları	Çok ciddi zararlar verir. Kasıtlıdır. Etkisi uzun sürelidir.	Travmatik

*Tablo 1 Scobie ve Scobie'den (1998) alınmıştır.

İlk düzey, *özür-otomatik* düzeyidir. Bu düzeyde başka bir kişinin alanına kazayla girilmesi durumu söz konusudur ve ilişkide bir bozulma meydana gelmez. Yanlışlıkla insanlara çarpmak, ayağa basmak ya da kahve dökmek gibi eylemler bu düzyeye dâhil edilebilir. İstmeden gerçekleşen bu tür eylemler genellikle zarar verenin özür dilemesi ve incinenin de özrü otomatik olarak kabul etmesiyle çözümlenmektedir. İkinci düzey, *özür bağımlı* düzeyidir. Bu düzeyde tarafların birbiriyle daha fazla etkileşimde bulunmasını gerektiren çok az bir zarar durumu vardır. Dökülen kahvenin sıcak olması durumu bu düzyeye örnek olarak verilebilir. Bu düzeyde yaşanan olayın nasıl çözümleneceği incinen tarafın zarar veren bireyin niyeti ve bunun sonuçları üzerine yaptığı değerlendirmeye bağlıdır. Eğer incinen kişi eylemin gerçekten bir kaza olduğunu düşünür, zarar verenin gerçekten üzgün olduğuna inanır ve zarar verenin özür dilemesini yeterli görürse sorun çözümlenmektedir. Ancak incinen kişi zarar verenin eylemini kasıtlı olarak yaptığını düşünürse çatışma daha ileri bir düzyeye taşınmaktadır (Scobie & Scobie, 1998).

Zarar verici eylemlerin diğey iki düzyeyi anlaşmazlıkların olduğu ve ilişkinin çoktan zarar gördüğünün algılandığı durumlarda başa çıkmada kullanılan affetme mekanizmasından oluşmaktadır. Üçüncü düzey, *affetme 1* düzeyidir. Bu düzeyde ilişkide çatışma ve bölünmeler meydana gelmektedir. Zarar verici eylem çok daha ciddi düzeydedir ve incinen kişiyi psikolojik olarak zayıflatmaktadır. İncinen kişi kendisini öz-değerine karşı yapılan saldırı karşısında savunma ihtiyacı hissetmektedir. Dördüncü düzey, *affetme 2* düzeyidir. Bu düzeyde zarar verici eylemin sonuçları travmatik boyutlara ulaşmaktadır. İncinen kişi bu eylemin ardından kendine duyduğu saygıyı kaybeder ve iyileşmek için psikolojik yardıma ihtiyaç duyar (Scobie & Scobie, 1998).

Birey zarar verici bir eylemi niyet ve psikolojik zarar açısından değerlendirdikten sonra eyleme nasıl tepki vereceğini seçme süreci başlamaktadır. Genellikle zararın az olduğu birinci ve ikinci düzey olaylarla kolay başa çıkılabilmektedir. Duygusal tepkiler başlangıçta yüksek olsa bile zamanla olumsuz duyguların yoğunluğu azalmaktadır. Ancak bireyin zarar gördüğü, fiziksel, duygusal ya da psikolojik olarak acı çektiği durumlarda zarar verenden gelen özürler yetersiz kalmaktadır. Scobie ve Scobie (1998) incinen bireylerin, özürlerin yeteriz kaldığı bu tür durumlarla başa çıkmak için başvurabileceği yedi farklı tepki stratejisinin olduğunu belirtmektedir. Bunlar (1) inkar etme, (2) olayı yeniden yorumlama, (3) benlik kavramını yeniden yorumlama, (4) cezalandırma arayışı, (5) intikam arayışı (6) sahte affetme ve (7) affetme olarak adlandırılmaktadır (Scobie & Scobie, 1998).

İnkâr etmede, birey gerçeği algılamayı ve onunla yüzleşmeyi reddederek kendini hoş olmayan gerçeklikten korumaya çalışmakta (Weiten, Hammer & Dunn, 2016), zarar veren eylem hiç meydana gelmemiş gibi davranmaktadır. *Olayı yeniden yorumlamada*, incinen birey zarar verici eyleme ilişkin bakış açısını değiştirirken, eylemi daha kabul edilebilir algılamakta ve yaşanan olayın önemini ve anlamını azaltmaktadır. *Benlik kavramını yeniden yorumlamada*, incinen kişi kendisinin bu tür olayları yaşayabilecek bir insan olduğu düşüncesini kabul etmektedir. Bu üç tepki stratejisi pasif kabul olarak karakterize edilmektedir (Scobie & Scobie, 1998).

Aktif bir strateji olan *cezalandırma arayışında*, incinen birey zarar verenin acı çekmesi için onun hoşuna gitmeyecek davranışlarla onu cezalandırırken (Scobie & Scobie, 1998); *intikam arayışında*, incinen birey zarar verenin de benzer ya da daha büyük bir acı çekmesi için uğraşarak, ona yaptıklarının bedelini ödetmek istemektedir (Satici, Can & Akın, 2015).

Sahte affetme, incinen bireyin olaya göz yumması ya da olayı mazur görmesi durumudur. Sahte affetmede olumlu sonuçlar ortaya çıkaran bir affetme durumu varmış gibi görünmekte; ancak gerçekte birey olumsuz duygularından kurtulmamasına rağmen affetmiş gibi davranmaktadır (Akhtar, 2002; Scobie & Scobie, 1998).

Scobie ve Scobie'ye (1998) göre bu tepkilerin hiçbiri problemin çözülmesine ve yaraların iyileşmesine yardımcı olmamaktadır. Problemlerin sağlıklı şekilde çözülmesi ve olayın etkisinden kurtularak iyileşme, ancak *affetme* yoluyla gerçekleşmektedir. Affetme, "*bireyin kendisi için önemli olan bir kişi tarafından yapılan zarar verici bir eylemin, telafi edilmesi ya da zarar verici eylemin intikamının alınması yönündeki yasal hakkindan vazgeçtiği bilinçli bir karar*" olarak açıklanmaktadır (Scobie & Scobie, 1998: 382). İncinen bireyin affetme kararı vermesi zarar verici eylemin etkilerini önemsemediği ya da zarar verici eyleme göz yumduğu anlamına gelmemektedir. Zarar verici bir eylem affedildiğinde; ilişki yeniden düzenlenmekte ve her iki taraf için de olumsuz etkiler azalmaktadır (Scobie & Scobie, 1998).

Görüldüğü gibi, daha önce ulusal literatürde vurgulanan stratejilerden (Arslan, 2005; Bilgin, 2000; Çam & Tümkaya, 2008; Koruklu, 1998) farklı olarak Bütünleştirilmiş Affetme Modeli'nde, kişilerarası ilişkilerdeki anlaşmazlık ve çatışma yaşantılarıyla başa çıkmada kullanılan tepki stratejileri içinde yaşanan durumun inkâr edilmesi, olayın ve bireyin kendi benlik kavramının yeniden yorumlanması, sahte affetme ve affetme tepki stratejilerine de yer verilmekte ve bu stratejilerden hangilerinin kullanıldığının bireyin psikolojik sağlığını olumlu ya da olumsuz yönde etkilediği vurgulanmaktadır. Ulusal literatürde Bütünleştirilmiş Affetme Modeli'nde yer verilen bu tepki stratejilerinin daha önce vurgulanmamış olması nedeniyle, ergenlerin kişilerarası anlaşmazlık ve çatışma yaşantıları karşısında kullandıkları tepki stratejilerinin Bütünleştirilmiş Affetme Modeli'ni temel alınarak değerlendirilmesinin psikoloji ve psikolojik danışma ve rehberlik çalışmaları açısından önemli olduğu düşünülmektedir. Bu düşünceyle araştırmada Bütünleştirilmiş Affetme Modeli temel alınarak; üçüncü düzey zarar verici eylemler yani kişilerarası anlaşmazlıklar nedeniyle incinen ergenlerin bu durumlarla başa çıkmada kullandıkları tepki stratejilerini belirlemek amacıyla bir ölçme aracının geliştirilmesi amaçlanmaktadır.

2. Yöntem

2.1. Araştırmanın Katılımcıları

Araştırmanın katılımcılarını 2015-2016 eğitim öğretim yılında İzmir ili Buca ilçesindeki 9 farklı ortaöğretim kurumunda okumakta olan toplam 1255 lise öğrencisi oluşturmuştur. Katılımcıların cinsiyet ve sınıf düzeyine göre dağılımı ile yaş ortalamasına ilişkin bilgiler Tablo 2'de verilmektedir.

Tablo 2. Araştırmanın Katılımcılarının Demografik Özellikleri

		n	%
Cinsiyet	Kız	658	52.4
	Erkek	597	47.6
Sınıf düzeyi	9	378	30.1
	10	482	38.4
	11	395	31.5
Yaş	Art.ort: 16.14 Ranj:14-20		
Toplam		1255	100

2.2. Veri Analizi

Araştırmanın verileri SPSS 15.00 ve Lisrel 9.1 istatistik paket programı aracılığıyla analiz edilmiştir. Analizlerde temel bileşenler analizi, doğrulayıcı faktör analizi, Cronbach alfa güvenilirlik katsayısı, bağımsız örneklem için *t* testi ve “pearson momentler çarpımı korelasyonu katsayısı” teknikleri kullanılmıştır. DFA’da model uyumunun değerlendirilmesinde X^2/sd , RMSEA, SRMR, GFI, AGFI, NFI, NNFI ve CFI uyum indekslerinden yararlanılmıştır. Model uyumunun değerlendirilmesinde; Brown (2006), Çelik ve Yılmaz (2013), Hooper, Coughlan ve Mullen (2008), Hu ve Bentler (1999), Kline (2005), Sümer (2000), Tabachnick ve Fidell (2015) ve Thompson (2004) tarafından önerilen ölçütlerden yararlanılmıştır. Model uyumunun değerlendirilmesinde kullanılan ölçütler Tablo 3’te yer almaktadır.

Tablo 3. DFA Uyum Ölçütleri

Uyum indeksleri	Mükemmel uyum ölçütü	İyi/Kabul edilebilir uyum ölçütü
X^2/sd	≤ 2.5	≤ 5
RMSEA	$\leq .05$	$\leq .06$
SRMR	$\leq .05$	$\leq .08$
GFI	$\geq .95$	$\geq .90$
AGFI	$\geq .95$	$\geq .85$
NFI	$\geq .95$	$\geq .90$
NNFI	$\geq .95$	$\geq .90$
CFI	$\geq .95$	$\geq .90$

2.3. Tepki Stratejileri Ölçeğinin Madde Havuzunun Oluşturulması

Bütünleştirilmiş Affetme Modeli’ne (Scobie & Scobie, 1998) dayalı olarak geliştirilmesi planlanan TSÖ’nin madde havuzunun oluşturulmasına modelde yer alan her bir tepki stratejisinin somut göstergelerinin belirlenmesiyle başlanmıştır. Bu doğrultuda; Bütünleştirilmiş Affetme Modeli detaylı olarak incelenmiş ve modelde yer alan tepki stratejileriyle ilgili kapsamlı bir literatür taraması yapılmıştır. Yapılan kapsamlı inceleme ve taramanın ardından her bir tepki stratejisinin somut göstergesi olan davranışlar ergenlerin gelişimsel özellikleri de dikkate alınarak birer ölçek maddesi haline getirilmiş ve 137 adet ölçek maddesi yazılarak ölçeğin madde havuzu oluşturulmuştur. Yazılan 137 adet ölçek maddesi 4’ü Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık, 1’i de Türk Dili ve Edebiyatı alanlarından olmak üzere toplam 5 akademisyene gönderilerek, akademisyenlerden yazılan ölçek maddelerinin ölçülmek istenen yapıya uygunluğunu ve dilbilgisi ve anlaşılabilirlik düzeyini

değerlendirmeleri istenmiştir. Akademisyenlerin görüşleri doğrultusunda, anlaşılmayan ve ölçülmek istenen yapıya uygun olmadığı belirtilen maddeler ölçekten çıkarılmış ve bazı ifadeler de yeniden düzenlenmiştir. Bu işlemin sonucunda elde kalan 76 madde 5'li Likert tipi bir derecelendirme ölçeği şeklinde yapılandırılarak Buca Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi'nde okumakta olan 30 dokuzuncu sınıf öğrencisine ön uygulama yapılmıştır. Ön uygulama sürecinde öğrencilerden maddelerin anlaşılabilirliği konusunda geri bildirim vermeleri istenmiş ve onlardan gelen geribildirimler doğrultusunda bazı maddeler ölçekten çıkarılarak 70 maddelik ölçek formu elde edilmiştir. Ölçek formuna son şeklinin verilmesinin ardından esas uygulamaya geçilmiştir.

3. Bulgular

3.1. TSÖ'nün Yapı Geçerliliği Çalışmaları

3.1.1. TSÖ'nün Açıklayıcı Faktör Analizi (AFA) Çalışmaları

70 maddelik ölçek formunun faktör yapısını belirlemek amacıyla 764 lise öğrencisinden veri toplanmıştır. Veri analizine başlanmadan önce veri setindeki kayıp değerler incelenmiştir. Bell, Kromrey ve Ferron (2009) kayıp değerlerin %10 oranında olması durumunda boş bırakılan ölçek maddelerinin aritmetik ortalama ile doldurulabileceğini belirtmektedir. Bu doğrultuda, ölçek maddelerinin %10'undan (7 madde) fazlasını boş bıraktığı belirlenen 39 öğrencinin verileri analiz dışında bırakılmış ve diğer kayıp verilere de ortalama değer ataması yapılmıştır. AFA çalışmaları kayıp değerlerin temizlenmesinin ardından elde kalan 725 kişilik veri seti üzerinden gerçekleştirilmiştir.

Faktör analizine başlanmadan önce 70 maddelik TSÖ'nin maddelerinin iç tutarlılığının bir göstergesi olarak Cronbach alfa katsayıları ve madde toplam korelasyonları incelenmiştir. Büyüköztürk (2012) Cronbach alfa katsayısının .70'den yüksek olmasının ölçek puanlarının güvenilirliği için yeterli olduğunu ve madde toplam korelasyonu .20'den düşük olan maddelerin ölçekten çıkarılması gerektiğini belirtmektedir. Buna göre, 70 maddelik TSÖ için hesaplanan cronbach alfa güvenilirlik katsayısının ($\alpha = .89$) yeterli düzeyde olduğu saptanmıştır. Madde toplam korelasyonları incelendiğinde ise 3 maddenin (M9, M10 ve M43) düzeltilmiş madde toplam korelasyonu değerlerinin .20'den düşük olduğu ve bu maddelerin çıkarılmasının ölçeğin cronbach alfa iç tutarlık katsayısını arttırdığı belirlenmiştir. Bu nedenle sırasıyla üç madde de ölçekten çıkarılmış ve faktör analizi 67 madde üzerinden gerçekleştirilmiştir.

Faktör analizine başlanmadan önce veri setinin faktör analizine uygunluğu incelenmiştir. Faktör analizine uygunluğun değerlendirilmesinde şu kriterler dikkate alınmıştır: (1) Örneklem büyüklüğü ölçekteki madde sayısının 10 katı kadar olmalıdır, (2) Kaiser Mayer ve Olkin (KMO) değeri en az .80-.90 arasında olmalıdır (3) Barlett Küresellik testi sonuçlarına göre χ^2 değerine ait anlamlılık değeri .05'ten küçük olmalıdır (Büyüköztürk, 2012; Çokluk, Şekercioğlu & Büyüköztürk, 2012; Erkuş, 2012; Seçer, 2015). Yapılan inceleme sonucunda ölçeğin faktör analizi yapmak için uygun özelliklere sahip olduğu belirlenmiştir (KMO = .89; $\chi^2 = 16150.75$; $p < .000$).

Faktör analizinde temel bileşenler analizi tekniği kullanılmıştır. Faktör sayısının belirlenmesinde şu kriterler dikkate alınmıştır: (1) Her bir faktörün öz değeri en az 1 olmalıdır, (2) Elde edilecek maksimum faktör sayısı yamaç eğrisi grafiğinin yatay şekil aldığı noktaya kadar olan faktör sayısıdır, (3) Her bir faktörün toplam varyansın açıklanmasına katkısı en az %5 olmalıdır, (4) açıklanan varyans oranının %30'un üzerinde olması gerekmektedir (Büyüköztürk, 2012; Seçer, 2015).

67 maddelik TSÖ için ilk adımda gerçekleştirilen temel bileşenler analizi sonucunda, öz değeri 1'den yüksek olan ve toplam varyansın %56.78'ini açıklayan 16 faktör elde edilmiştir. Ancak özdeğeri 1'in üstünde olmasına rağmen pek çok faktör toplam varyansa %5'den daha az katkı sağlamış ve yamaç birikinti grafiği de belirgin 6 faktörün varlığına işaret etmiştir.

Faktör analizinde aynı yapıyı ölçmeyen bileşenlerin ayırt edilmesi için (1) madde yükünün .40'ın üstünde olması, (2) aynı anda birden fazla faktöre dahil olabilen bileşenlerin faktör yükleri arasındaki farkın .10'dan fazla olması ve (3) bir faktör altında en az üç maddenin yer alması kriterleri dikkate alınmıştır. Varimax döndürme işlemi uygulanarak analizler yenilenmiş ve bu kriterleri karşılamayan maddeler sırasıyla ölçekten çıkarılmıştır. Buna göre, 21 madde (M14, M35, M68, M44, M12, M25, M28, M22, M45, M60, M33, M55, M7, M65, M62, M24, M16, M61, M2, M13 ve M41) binışıklık gösterdiği için, 1 madde (M70) faktör yükü .40'ın altında olduğu için ve 9 madde (M1, M15, M17, M30, M37, M40, M63, M11 ve M29) de üçten az madde ile bir faktör altında toplandığı için elenmiştir.

Bu işlemlerin ardından elde kalan maddeler için yapılan temel bileşenler analizi sonucunda, özdeğeri 1'in üzerinde olan, toplam varyansın %50.76'sını açıklayan 6 faktörlü bir yapıya ulaşılmıştır. Madde faktör yükleri incelendiğinde 3 maddenin (M3, M39 ve M59) ilgili faktör altında yer almasının kuramsal olarak uygun olmadığı, altıncı faktörün sadece 2 maddeden (M48 ve M56) oluştuğu ve toplam varyansa katkısının %5'in altında olduğu görülmüştür. Bu maddeler de çıkarıldıktan sonra elde kalan 31 madde için yapılan son temel bileşenler analizi sonuçlarına göre, toplam varyansın %51.29'unu açıklayan 5 faktörlü bir yapı elde edilmiştir. Maddelerin faktörler altında aldıkları yük değerleri, madde toplam korelasyonları ve faktörlerin açıkladıkları varyans oranları Tablo 4'te verilmektedir.

Tablo 4. TSÖ'nün Madde Faktör Yükleri, Faktörlerin Açıkladıkları Varyans Oranları ve Madde Analizi

Maddeler	Faktör 1	Faktör 2	Faktör 3	Faktör 4	Faktör 5	Madde toplam korelasyonu
M38	.82					.35
M53	.81					.36
M67	.76					.33
M23	.74					.36
M51	.72					.40
M34	.71					.27
M58	.68					.32
M42	.63					.36
M31	.61					.27
M49	.60					.33
M57		.73				.31
M54		.69				.28
M46		.69				.34
M50		.66				.35
M66		.64				.25
M64		.60				.24
M27		.56				.23
M36			.72			.40
M21			.69			.38
M52			.67			.41
M69			.63			.34
M19			.63			.35
M6			.54			.34
M32			.52			.30
M8				.71		.25
M18				.71		.36
M4				.67		.30
M20				.47		.34
M5					.74	.23
M26					.72	.21
M47					.60	.26
Açıklanan varyans oranı	%17.09	%11.35	%10.12	%6.66	%6.08	Toplam %51.29

Tablo 4'te görüldüğü gibi, maddelerin faktör yükleri .47 ile .82 arasında değişmektedir. Elde edilen faktörler Bütünleştirilmiş Affetme Modeli doğrultusunda sırasıyla “*intikam arayışı*”, “*affetme*”, “*benlik kavramını yeniden yorumlama*”, “*sabte affetme*” ve “*cezalandırma arayışı*” olarak adlandırılmıştır.

3.1.2. TSÖ'nün Doğrulamalı Faktör Analizi (DFA) Çalışmaları

AFA sonucunda elde edilen 5 faktörlü yapıyı doğrulamak amacıyla 31 maddelik ölçek formu 491 lise öğrencisine uygulanarak yeni bir veri seti toplanmıştır. DFA'ya başlanmadan önce verilerin DFA yapmak için gereken varsayımları karşılayıp karşılamadığı test edilmiştir. Bu doğrultuda veri seti örneklem büyüklüğü, eksik değerler, uç değerler, çoklu bağlantılılık ve çok değişkenli normallik varsayımları (Çelik & Yılmaz, 2013; Çokluk, Şekercioğlu & Büyüköztürk, 2012; Ullman, 2015) açısından incelenmiştir.

Literatürde çok değişkenli normallik varsayımını karşılayan veriler için makul örneklem büyüklüğünün 150 olması gerektiği belirtilirken; normal dağılıma sahip olmayan ve kayıp veriler içeren DFA modelleri için örneklem büyüklüğünün en az 300 olması gerektiği vurgulanmaktadır (Muthen & Muthen, 2002). Buna göre 491 kişilik örneklem büyüklüğünün DFA yapmak için yeterli olduğu söylenebilir.

Frekans tabloları incelendiğinde, 64 öğrencinin ölçek maddelerinin tümüne aynı yanıtı verdiği ya da %10'undan fazlasını boş bıraktığı belirlenmiştir. Belirlenen 64 öğrenciye ait veriler çıkarılarak, diğer kayıp verilere ortalama değer ataması yapılmıştır. Tek değişkenli uç değerler ham puanlar standart z puanlarına dönüştürülerek (Tabachnick & Fidell, 2015) incelenmiş ve yapılan incelemede 15 gözleme ait z değeri uç değer olarak belirlenmiştir. Çok değişkenli uç değerler ise Mahalanobis uzaklığı ($X^2_{(31)} = 58.97$) hesaplanarak incelenmiştir ve 30 gözlemin hesaplanan Mahalanobis değerinin üstünde yer aldığı belirlenmiştir. Çok değişkenli uç değerlerin incelenmesi sonucunda belirlenen 30 gözlem de veri setinden çıkarılarak DFA 382 kişilik veri seti ile gerçekleştirilmiştir.

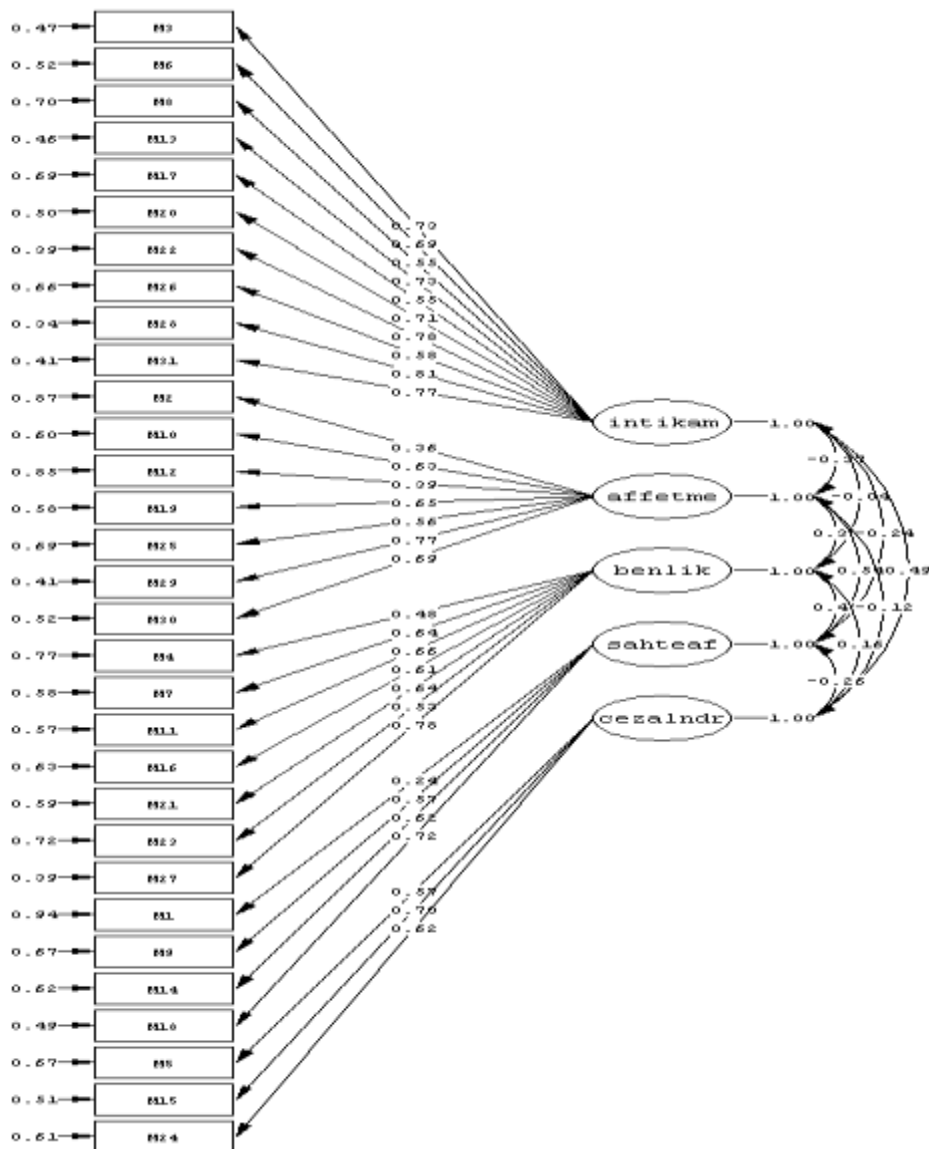
Çoklu bağlantılılık varsayımını gözlenen değişkenler arasındaki korelasyonlar, varyans şişirme faktörleri (VIF) ve tolerans değerleri incelenerek test edilmiştir. Gözlenen değişkenler arasındaki ikili ilişkilerin .90'dan, VIF değerlerinin 10'dan büyük ve tolerans değerinin .10'dan küçük olması durumunda çoklu bağlantılılık problemi ortaya çıkmaktadır (Çokluk, Şekercioğlu & Büyüköztürk, 2012). Yapılan inceleme sonucunda, değişkenler arasındaki ilişkilerin .90'dan düşük olduğu, VIF değerlerinin 1.15 ile 2.86 arasında, tolerans değerlerinin ise .35 ile .86 arasında değiştiği belirlenmiştir. Bu sonuçlar değişkenler arasında çoklu bağlantılılık durumunun olmadığı anlamına gelmektedir.

Normallik testi için Lisrel 9.1 istatistik paket programı kullanılmıştır. Tek değişkenli normallik incelemek için hesaplanan çarpıklık ve basıklık değerlerinin anlamlı olduğu yani tek değişkenli normallik sağlamadığı belirlenmiştir. Çok değişkenli normallik için hesaplanan çarpıklık ve basıklık değerlerine ilişkin z ($z_r = 37.50, p = 0.000$; $z_b = 18.11, p = 0.000$) ve ki kare ($X^2 = 1733.96, p = 0.000$) değerleri istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Buna göre veri seti çok değişkenli normallik varsayımını da karşılamamaktadır. Literatürde çok değişkenli normallik varsayımının karşılanmadığı durumlarda DFA'da tahmin metodu olarak Robust En Çok Olabilirlik (Robust Maximum Likelihood) yönteminin kullanılması ve Satorra Bentler ki kare (S-BX²) değerinin hesaplanması gerektiği belirtilmektedir (Brown, 2006; Çelik & Yılmaz, 2013). Bu nedenle araştırmada TSÖ'nin 5 faktörlü yapısı Robust En Çok Olabilirlik (REO) tahmin metodu kullanılarak incelenmiştir.

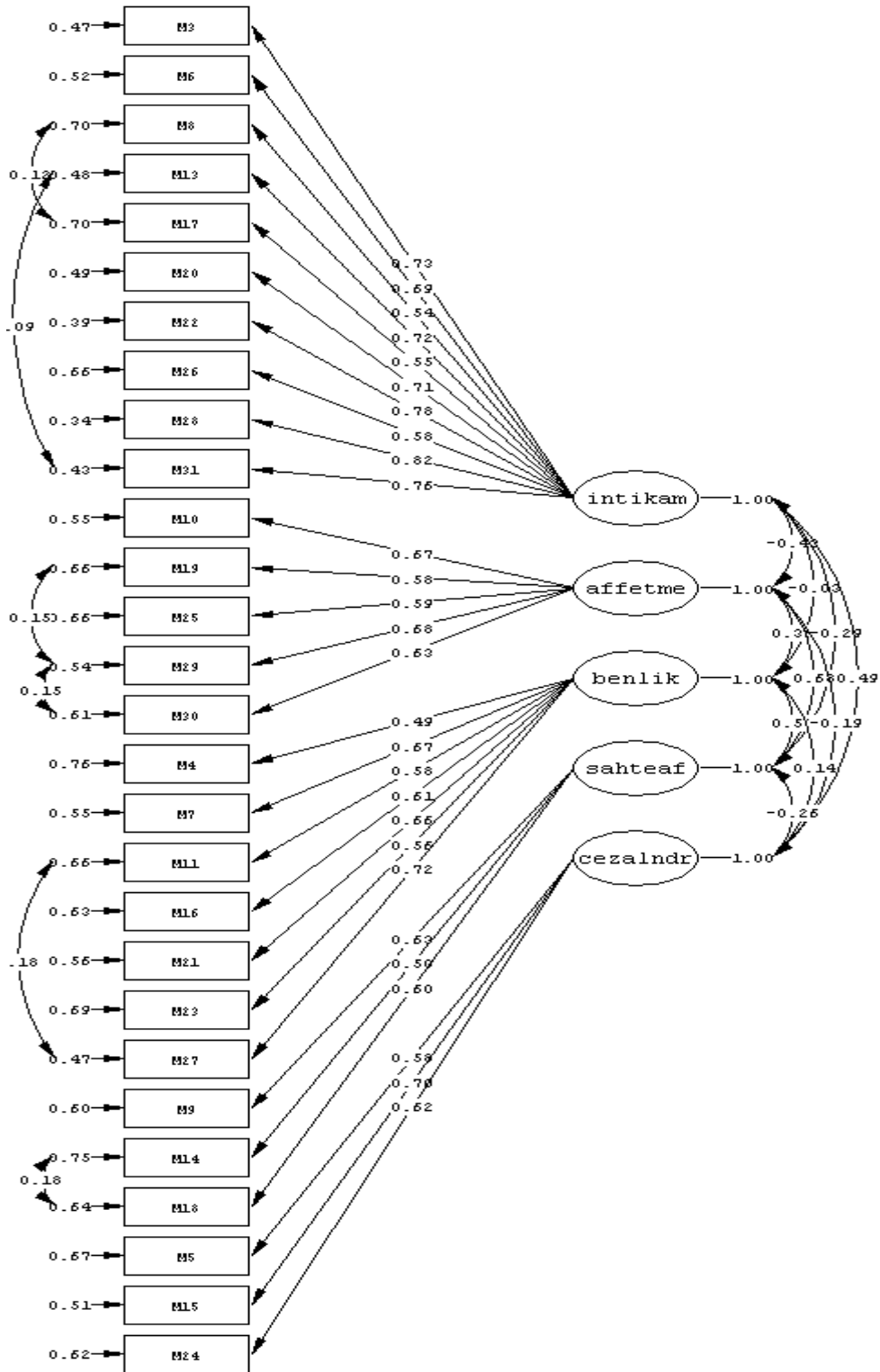
Yapılan ilk DFA sonucunda, uyum değerlerinin kısmen yeterli olduğu ve 3 maddenin (M1, M2 ve M12) faktör yükünün .40'ın altında kaldığı belirlenmiştir. Faktör yükü uygun olmayan 3 madde çıkarılmış ve doğrulamalı faktör analizinin ikinci adımında modifikasyon önerilerine uygun kovaryans bağlantıları (M18-M14, M27-M11, M29-M19, M30-M29, M31-M13, M17-M8) gerçekleştirilmiştir. İlk ve son DFA sonucunda elde edilen uyum indeks değerleri Tablo 5'te ve path diagramları Şekil 1 ve Şekil 2'de sunulmuştur.

Tablo 5. TSÖ'ye İlişkin İlk ve Son DFA Sonuçları

Uyum indeksleri	Mükemmel uyum	İyi/Kabul edilebilir uyum	İlk DFA (31 madde)	Son DFA (28 madde)
S-BX ²			784.73	555.58
Sd			424	334
S-BX ² /sd	≤2.5	≤5	1.86	1.66
RMSEA	≤.05	≤.06	.05	.05
SRMR	≤.05	≤.08	.06	.06
GFI	≥.95	≥.90	.87	.90
AGFI	≥.95	≥.85	.85	.87
NFI	≥.95	≥.90	.92	.94
NNFI	≥.95	≥.90	.96	.97
CFI	≥.95	≥.90	.96	.98

Şekil 1. İlk DFA'ya İlişkin Path Diagramı

Şekil 2. Son DFA'ya İlişkin Path Diagramı

Tablo 6, TSÖ'nün alt boyutları arasındaki korelasyonları, alt boyutlardan alınan puanlara ilişkin aritmetik ortalama ve standart sapma değerlerini vermektedir.

Tablo 6. TSÖ'nün Alt Boyutları Arasındaki İlişkiler, Aritmetik Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

Alt Boyutlar	2	3	4	5	\bar{X}	SS
(1)İntikam arayışı	-.33**	-.03	-.18**	-.41**	20.16	8.88
(2) Affetme		.30**	.42**	-.12*	13.26	4.76
(3)Benlik kavramını yeniden yorumlama			.40**	.13*	12.48	5.10
(4)Sahte affetme				.16**	5.87	2.46
(5)Cezalandırma arayışı					8.56	3.03

* $p < .05$, $p < .01$

Tablo 6'da görüldüğü gibi, TSÖ'nün alt boyutları arasındaki korelasyonlar -.41 ile .40 arasında değişmektedir.

3.2. TSÖ'nün Madde Analizi Çalışmaları

Madde analizi çalışmaları kapsamında TSÖ'ye ait maddelerin madde toplam korelasyonu ve ölçekten alınan toplam puanlara göre belirlenen alt ve üst %27'lik grupların maddelere verdikleri yanıtların ortalamaları arasındaki farka ilişkin t değerleri incelenmiştir. Madde toplam korelasyonlarının .21 ile .40 arasında değiştiği belirlenmiştir. Alt ve üst %27'lik grupların madde ortalaması puanlarının karşılaştırılmasına ilişkin bağımsız örneklem için t testi analizi sonucunda, tüm t değerlerinin istatistiksel olarak anlamlı olduğu, yani maddelerin bireyleri ölçülen davranış bakımından ayırt edebildiği (Büyüköztürk, 2012) saptanmıştır.

3.3. TSÖ'nün Ölçüt Bağıntılı Geçerlik Çalışmaları

TSÖ'nün ölçüt bağıntılı geçerliğini incelemek için TSÖ ile Çatışma Çözme Davranışlarını Belirleme Ölçeği (Koruklu, 1998) arasındaki korelasyonlar incelenmiştir. Beklendiği gibi, ÇÇDBÖ'nin saldırgan davranışlar alt boyutu, TSÖ'nün cezalandırma arayışı ($r = .34$, $p < .01$) ve intikam arayışı ($r = .63$, $p < .01$) alt boyutları ile istatistiksel olarak anlamlı düzeyde pozitif, sahte affetme ($r = -.12$, $p < .05$) ve affetme ($r = .29$, $p < .01$) alt boyutları ile ise negatif yönde ilişkili bulunmuştur. Yine beklenildiği gibi, ÇÇDBÖ'nin problem çözme davranışı alt boyutu TSÖ'nin affetme alt boyutu ile pozitif yönde ilişki göstermiştir ($r = .31$, $p < .01$). Problem çözme davranışı ile intikam arayışı ($r = -.08$, $p > .05$) ve sahte affetme ($r = -.01$, $p > .05$) arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmazken, ilginç bir şekilde cezalandırma arayışıyla ($r = .15$, $p < .01$) düşük düzeyde de olsa pozitif yönde ilişki olduğu saptanmıştır. TSÖ'nün benlik kavramını yeniden yorumlama alt boyutunun hem saldırgan davranış ($r = -.02$, $p < .05$) hem de problem çözme davranışı ($r = .05$, $p > .05$) ile ilişki olmadığı belirlenmiştir.

3.4. TSÖ'nün Güvenirlik Çalışmaları

TSÖ'nün güvenirliği cronbach alfa iç tutarlılık katsayısı aracılığıyla incelenmiştir. Cronbach alfa iç tutarlılık katsayısı ölçeğin bütünü için .78, benlik kavramını yeniden yorumlama için .83, cezalandırma arayışı için .69, intikam arayışı için .90, sahte affetme için .65 ve affetme için de .79 olarak bulunmuştur.

4. Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Bu çalışmada Scobie ve Scobie'nin (1998) Bütünleştirilmiş Affetme Modeli temel alınarak, ergenlerin kişilerarası ilişkilerde karşılaştıkları zarar verici eylemlerle başa çıkmada kullandıkları tepki stratejilerini belirlemeye yönelik bir ölçme aracının geliştirilmesi amaçlanmıştır.

Ölçek geliştirme sürecine, Bütünleştirilmiş Affetme Modelinde yer alan yedi tepki stratejisinin somut göstergelerinin belirlenmesiyle başlanmış ve belirlenen somut göstergeler birer ölçek maddesi halinde yazılarak madde havuzu oluşturulmuştur. Oluşturulan madde havuzunun uzman görüşüne sunulmasının ardından ölçek 764 lise öğrencisine uygulanmış ve faktör yapısını belirlemek için

açıklayıcı faktör analizi tekniklerinden olan temel bileşenler analizi yapılmıştır. Temel bileşenler analizi sonucunda, toplam varyansın %51.29'unu açıklayan beş faktörlü bir yapıya ulaşılmıştır. Ölçek geliştirme çalışmalarında açıklanan varyans oranının %30 (Büyüköztürk, 2012; Seçer, 2015) ile %40 (Kline, 2005) civarında olması gerektiği vurgulanmaktadır. Buna göre, mevcut çalışmadan elde edilen açıklanan varyans oranının yeterli düzeyde olduğu söylenebilir.

AFA sonucunda elde edilen beş faktörlü yapının model uyumu DFA ile incelenmiştir. İlk DFA sonucunda modelin kısmen yeterli düzeyde uyum gösterdiği ($S-BX^2= 1.86$, RMSEA= .05, SRMR= .06, GFI= .87, AGFI= .85, NFI= .92, NNFI= .96, CFI= .96) ve üç maddenin faktör yükünün uygun olmadığı belirlenmiştir. Söz konusu üç madde çıkarılmış ve modifikasyon önerilerine uygun kovaryans bağlantıları gerçekleştirilerek DFA yenilenmiştir. Son DFA sonucunda modelin uyum değerleri ($S-BX^2= 1.66$, RMSEA= .05, SRMR= .06, GFI= .90, AGFI= .87, NFI= .94, NNFI= .97, CFI= .98) mükemmel ve iyi/kabul edilebilir düzeye ulaşmıştır (Brown, 2006; Çelik & Yılmaz, 2013; Hooper, Coughlan & Mullen, 2008; Hu & Bentler, 1999; Kline, 2005; Sümer, 2000; Tabachnick & Fidell, 2015; Thompson, 2004). Elde edilen faktörler Bütünleştirilmiş Affetme Modelinde yer alan tepki stratejileri doğrultusunda; “*benlik kavramını yeniden yorumlama*”, “*cezalandırma arayışı*”, “*intikam arayışı*”, “*sahte affetme*” ve “*affetme*” olarak adlandırılmıştır. Her bir alt boyuttan alınan puanların artması bireyin o tepki stratejisini kullanma düzeyinin artması anlamına gelmektedir.

TSÖ'nün madde faktör yüklerinin intikam arayışı faktöründe .55-.82 aralığında; affetme faktöründe .58-.68 aralığında; benlik kavramını yeniden yorumlama faktöründe .49-.72 aralığında; sahte affetme faktöründe .50-.63 aralığında ve cezalandırma arayışı faktöründe .58-.70 aralığında değiştiği saptanmıştır. Tabachnick ve Fidell (2015) faktör yükü .71'in üzerinde olan maddelerin “mükemmel”, .63'ün üzerinde olan maddelerin “çok iyi”, .55'in üzerinde olan maddelerin “makul”, .45'in üzerinde olan maddelerin “iyi” ve .32'nin üzerinde olan maddelerin de “zayıf” olarak değerlendirilmesi gerektiğini belirtmektedir. Buna göre TSÖ'nün beş faktörlü yapısının madde faktör yüklerinin yeterli olduğu söylenebilir. TSÖ'nün madde toplam korelasyonlarının .21 ile .41 arasında değiştiği ve alt-üst %27'lik grupların maddelere verdikleri yanıtlara ilişkin *t* testi değerlerinin anlamlı olduğu saptanmıştır. Buna göre, TSÖ'nin ölçülmek istenen davranışı sergileyenler ile sergilemeyenleri birbirinden ayırt edebildiği söylenebilir (Can, 2014). TSÖ'nin alt boyutları arasındaki ilişkilerin -.12 ile .40 arasında değiştiği belirlenmiştir. Ölçeklerin alt boyutları arasındaki ilişkilerin .90'nın altında olması gerekmektedir (Field, 2009). Buna göre, ölçeğin alt boyutları arasında çoklu bağıntı probleminin olmadığını söylemek mümkündür.

TSÖ'nin ölçüt bağıntılı geçerliğini incelemek için Çatışma Çözme Davranışlarını Belirleme Ölçeği ile arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Beklendiği şekilde saldırgan davranışlar ile cezalandırma arayışı ve intikam arayışı arasında pozitif yönde ilişki bulunurken, saldırgan davranışlar ile sahte affetme ve affetme arasında negatif yönde ilişki olduğunu saptanmıştır. Ayrıca problem çözme davranışı ile affetme arasında da pozitif yönde ilişki olduğu belirlenmiştir. Bununla birlikte, problem çözme davranışı ile cezalandırma arayışı arasında düşük düzeyde pozitif yönde ilişki olduğu saptanmıştır. Bu sonuç ergenlerin cezalandırmayı problem çözmeye etkili bir strateji olarak algılıyor olduklarının bir göstergesi olarak yorumlanabilir. Problem çözme davranışı, intikam arayışı ve sahte affetme ile anlamlı ilişki göstermemiştir. Benzer şekilde benlik kavramını yeniden yorumlama da çatışma çözme davranışlarını belirleme ölçeği ile anlamlı düzeyde ilişki göstermemiştir. ÇÇDBÖ'nin alt boyutları ile TSÖ'nin bazı boyutları arasında ilişki bulunamamış olmasının TSÖ'nin yapısı gereği toplam bir puan vermemesi ve alt boyutların birbirinden bağımsız olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir.

TSÖ'nin güvenilirliği Cronbach alfa iç tutarlık katsayısı aracılığıyla incelenmiştir. Bulgulara göre TSÖ'nin cronbach alfa iç tutarlık katsayısı .65 ile .90 arasında değişmektedir. Cronbach alfa iç tutarlık katsayısının .60'ın üzerinde olması ölçme aracının güvenilir olduğunun göstergesi olarak kabul edilmektedir (Can, 2014; Kayış, 2014). Buna göre, TSÖ'nin iç tutarlılığa sahip olduğu söylenebilir.

Araştırmadan elde edilen bulgular bir bütün olarak değerlendirildiğinde Tepki Stratejileri Ölçeği'nin ergenlerin kişilerarası ilişkilerinde karşılaştıkları zarar verici eylemlerle başa çıkmada kullandıkları tepki stratejilerini değerlendirmek için geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olduğu söylenebilir. Bununla birlikte araştırmanın bazı sınırlılıkları bulunmaktadır. Araştırmanın ilk sınırlılığı ölçeğin geçerlik ve güvenilirlik çalışmalarının Buca'daki meslek ve anadolu liselerinde okuyan 9,10 ve 11. sınıf öğrencileriyle gerçekleştirilmiş olmasıdır. Bu nedenle gelecek araştırmaların farklı illerde ve farklı lise türlerinde okumakta olan öğrencilerle gerçekleştirilmesi ve TSÖ'nin geçerliliğinin 12. sınıf öğrencileri üzerinde de test edilmesi önerilebilir. Araştırmanın bir diğer sınırlılığı, ölçüt bağıntılı geçerlik çalışmaları kapsamında TSÖ ile tek bir ölçme aracı arasındaki ilişkilerin incelenmiş olmasıdır. Gelecek araştırmalarda saldırganlık, intikamcılık, affedicilik, stresle başa çıkma tarzları, zorbalıkla başa çıkma stratejileri gibi değişkenler ile TSÖ arasındaki ilişkiler incelenebilir. Bu araştırmada benlik kavramını yeniden yorumlama ile çatışma çözme davranışları arasında ilişki saptanamadığı için gelecekte benlik saygısı ya da benlik algısı gibi kavramlarla benlik kavramını yeniden yorumlama arasındaki ilişkiler incelenebilir. Ayrıca şimdiki çalışmanın bulgularına dayalı olarak, gelecek araştırmaların problem çözme davranışı ile cezalandırma arayışı arasındaki pozitif ilişkinin nedenlerine ve bu ilişkiye aracılık eden değişkenlere odaklanmasının yararlı olacağı düşünülmektedir. TSÖ, kişilerarası ilişkilerde yaşanan anlaşmazlık ya da çatışmalar sonucunda incinen ergenlerin, bu süreçle başa çıkmak için hangi stratejileri kullandıklarını ve bu stratejiler ile ilişkili değişkenleri incelemeye yönelik araştırmalarda kullanılabilir.

Kaynakça

- Akhtar, S. (2002). Forgiveness: Origins, dynamics, psychopathology, and technical relevance. *The Psychoanalytic Quarterly*, 71(2), 175-212.
- Arslan, C. (2005). Kişilerarası çatışma çözme ve problem çözme yaklaşımlarının yüklem karmaşıklığı açısından incelenmesi. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Bell, B. A., Kromrey, J. D. & Ferron, J. M. (2009). Missing ata and complex samples: The impact of listwise deletion vs subpopulation analysis on statistical bias and hypothesis test results when data are MCAR and MAR. *Proceedings of the Joint Statistical Meeting, Section on Survey Research Methods*, 26, 4759-4770
- Bilgin, A. (2000). Çatışma çözme taktikleri: Bir ölçek geliştirme çalışması. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 13 (1), 85-94.
- Brown, T. (2006). *Confirmatory factor analysis for applied research*. Newyork: Guildford Publications, Inc.
- Büyüköztürk, Ş. (2012). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı*. (16. baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Can, A. (2014). *SPSS ile bilimsel araştırma sürecinde nicel veri analizi*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Conelius, H. & Faire, S. (1993). Everyone can win “how to resolve conflict”. Australia: Simon Schuster.
- Corsano, P., Majorano, M.& Champretavy, L. (2006). Psychological well-being in adolescence: the contribution of interpersonal relations and experience of being alone. *Adolescence*, 41(162), 341-353.
- Çam, S. & Tümkaya, S. (2008). Kişilerarası problem çözme envanteri lise öğrencileri formu'nun geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 5(2), 1-17.
- Çelik, E. & Yılmaz, V. (2013). *Lisrel 9.1 ile yapısal eşitlik modellemesi: temel kavramlar, uygulamalar, programlama*. Ankara: Anı Yayıncılık
- Çivan, İ. (2013). Üniversite öğrencilerinin kişilerarası ilişkilerle ilgili bilişsel çarpıtmaları ve başkalarını bağışlama davranışlarının incelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Çokluk, Ö., Şekercioğlu, G. & Büyüköztürk, Ş. (2012). *Sosyal bilimler için çok değişkenli istatistik spss ve lisrel uygulamaları*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Erkuş, A. (2012). *Psikolojide ölçme ve ölçek geliştirme*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Field, A. (2009). *Discovering statistics using SPSS*. Sage publications.
- Hamamcı, Z. (2002). Bilişsel davranışçı yaklaşımla bütünleştirilmiş psikodrama uygulamasının kişilerarası ilişkilerle ilgili bilişsel çarpıtmalar ve temel inançlar üzerine etkisi. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

- Hooper, D. , Coughlan, J. & Mullen, M. (2008). Structural equation modeling: Guidelines for determining model fit. *The Electronic Journal of Business Research Methods*, 6 (1),53-60.
- Hu, L. & Bentler, P.M. (1999). Cutoff criteria for fit indexes in covariance structure analysis: Conventional criteria versus new alternatives. *Structural Equation Modeling: A Multidisciplinary Journal*, 6 (1), 1-55. Doi: 10.1080/10705519909540118.
- Kayış, A. (2014). Güvenirlik analizi. *SPSS Uygulamalı çok değişkenli istatistik teknikleri* içinde, Şeref Kalaycı (Ed.), (s. 404-421). Ankara: Asil Yayın Dağıtım.
- Kline, B. R. (2005). Principles and practice of structural equation modeling (2nd Edt.). Newyork London : The Guilford Press.
- Koruklu, N. (1998). Arabuluculuk eğitimin ilköğretim düzeyindeki bir grup öğrencinin çatışma çözme davranışlarına etkisinin incelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Mutten, L. K. & Mutten, B. O. (2002). How to use a monte carlo study to decide on sample size and determine power. *Structural Equation Modeling*, 4, 599-620
- Öner-Koruklu, N. (2011). Kişilerarası ilişkilerde çatışma ve çatışma çözme. *Kişilerarası ilişkiler ve etkili iletişim* içinde Alım Kaya (Ed.), (s. 196-222). Ankara: Pegem Akademi
- Satıcı, S. A., Can, G. & Akın, A. (2015). İntikam ölçeği: Türkçeye uyarlama çalışması. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 16 (Özel sayı 1),36-43.
- Seçer, İ. (2015). *Psikolojik test geliştirme ve uyarlama süreci: SPSS ve LISREL uygulamaları*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Scobie, E. D. & Scobie, G. E. W. (1998). Damaging events: The perceived need for forgiveness. *Journal of the Theory of Social Behaviour*, 28, 373-401.
- Steinberg, L. (2012). *Ergenlik*. (Çev.Ed.. Figen Çok). Ankara: İmge Yayınevi
- Sümer, N. (2000). Yapısal eşitlik modelleri. *Türk Psikoloji Yazıları*, 3 (6), 49-74.
- Tabachnick, B. G. & Fidell, L. S. (2015). *Çok değişkenli istatistiklerin kullanımı*. (Çev. Ed. Mustafa Baloğlu). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık
- Thompson, B. (2004). *Exploratory and confirmatory factor analysis: Understanding concepts and applications*. (First edit). Washington: American Psychological Association.
- Tümkiye, S., Çelik, M. & Aybek, B. (2013). Ergenlerin kişilerarası ilişkilerini etkileyen sosyal yaşantı değişkenlerinin incelenmesi. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Dergisi*, (24), 163-178.
- Türnüklü, A. (2007). Liselerde öğrenci çatışmaları, nedenleri, çözüm stratejileri ve taktikleri. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 49(49), 129-166.
- Ullman, J. B. (2015). Yapısal eşitlik modellemesi. *Çok değişkenli istatistiklerin kullanımı* içinde, B. G. Tabachnick & L. S. Fidell (Edt.).(s. 681-785). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık
- Weiten, W., Hammer E. Y. & Dunn, D.S. (2016). *Psikoloji ve çağdaş yaşam insan uyumu*. (Çev. Ed. F. Ebru İkiz). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Yavuzer, H. (2007). *Çocuk psikolojisi*. İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Yavuzer, Y., Karataş, Z. & Gündoğdu, R. (2013). Ergenlerin çatışma çözme davranışlarının incelenmesi: Nicel ve nitel bir çalışma. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 28(1), 428-440.

Extended English Summary

The aim of current study was to develop a scale based on Integrated Forgiveness Model, suggested by Scobie and Scobie (1998), for determining the response strategies to damaging acts of adolescents in interpersonal relations. The participants consisted of 658 female and 597 male, totally 1255 students studying in different state high schools in İzmir/Turkey. The ages of participants ranged from 14 to 20 and age mean was 16.14.

The data analysis was performed with SPSS 15.00 and Lisrel 9.1. In the analysis, explanatory and confirmatory factor analysis, Cronbach alpha reliability coefficient, independent sample *t* test and Pearson correlation were used. The model fit was assessed with X^2/df , RMSEA, SRMR, CFI, NFI, NNFI, GFI and AGFI fit indexes (Brown, 2006; Celik & Yilmaz, 2013; Hooper, Coughlan, & Mullen, 2008; Hu & Bentler, 1999; Kline, 2005; Sumer, 2000; Tabachnick & Fidell, 2015; Thompson, 2004). Because the data does not have univariate and multivariate normality, Robust Maximum Likelihood prediction method was used and Satorra Bentler chi square correction was calculated (Brown, 2006; Celik & Yilmaz, 2013).

The results of explanatory factor analysis revealed a construct with 31 items and 5 factors, which explains 51.29% of total variance. Buyukozturk (2012) and Secer (2015) emphasize that the ratio of explained variance should be over 30% on multi-factor scales. Therefore, it can be said that the ratio of explained variance for the construct with 5 factors is sufficient.

As a result of basic component analysis, it was found that factor loads of items ranged from .47 to .82. In the literature it is suggested that the factor load should be considered as "excellent" if it is above .71, "very good" if it is above .63, "reasonable" if it is .55 or above and "good" if it is above .45 and "weak" if it is above .32. (Tabachnick & Fidell, 2015). Accordingly, it is seen that the obtained factor load values are sufficient.

It was found that the corrected total item correlations varied between .21 and .41. Besides, it was determined that all the differences between the answers given by the upper and lower 27% groups were significant. According to this, it can be said that the scale items was suitable with the sum of the scale (Erkus, 2012) and items are sufficient to distinguish between high and low scores (Can, 2014).

The results of first confirmatory factor analysis for 31 item were partly sufficient (S-BX²/df=1.86, RMSEA=.05, SRMR=.06, CFI= .96, NFI=.92, NNFI=.96, GFI=.87, AGFI=.85), however factor loads of 3 items were lower than .40. So, these items were removed and confirmatory factor analysis was renewed for 28 items. In the second step of the confirmatory factor analysis, covariance links were made in accordance with the proposed modifications. The results of the second confirmatory factor analysis for 28 items (S-BX²/df=1.66, RMSEA=.05, SRMR= .06, CFI= .98, NFI=.94, NNFI=.97, GFI=.90, AGFI=.87) confirmed the construct with 5 factors (Brown, 2006; Celik & Yilmaz, 2013; Hooper, Coughlan, & Mullen, 2008; Hu & Bentler, 1999; Kline, 2005; Sumer, 2000; Tabachnick & Fidell, 2015; Thompson, 2004). Obtained factors were named as “*reinterpret self-concept*”, “*seek retribution*” “*seek revenge*”, “*pseudoforgiveness*”, and “*forgiveness*.”

According to Field (2009), if the relations between subscales are more than .90, it means that there is multicollinearity problem. The relations between subscales of the response strategies scale varied between -.12 and .40, so it can be said that there is no multicollinearity problem among subscales.

The reliability of the response strategies scale was examined through Cronbach alpha internal consistency coefficient. The Cronbach alpha internal consistency coefficient was calculated as .78 for whole scale, .83 for reinterpret self-concept, .69 for seek retribution, .90 for seek revenge, .65 for pseudoforgiveness and .79 for forgiveness. In the literature, it is indicated that the reliability coefficient should be at least .60 (Kayis, 2014). According to this, it can be said that the response strategies scale has internal consistency.

When the obtained findings are evaluated as a whole, it can be said that the response strategies scale is a valid and reliable tool to determine the response strategies which is used to cope with damaging acts by adolescents in interpersonal relations. However, the study has some limitations. One of the limitations is that the research was carried out with nine, ten and eleven grade students studying in state high schools. The twelfth-grade students could not be included in the research. For this reason, future research can be organized by including twelfth-grade students. The validity and reliability of the response strategies scale can be re-tested with participants from different age groups or from different groups in the different regions. In future research, the relation between response strategies of adolescents and aggression, vengefulness and styles of coping with stress could be searched.